

УДК 334.75:658.114.5

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КЛАСТЕРОУТВОРЕННЯМ

Воронкова І. Ю.

Аспірант кафедри міжнародної економіки ФММ НТУУ «КПІ».

Науковий керівник: професор кафедри міжнародної економіки ФММ НТУУ «КПІ» Стеченко Д. М.

Анотація. *Процес формування кластерів сприяє економічному розвитку взаємодіючих підприємств, організацій та установ регіону, забезпечуючи інноваційну модель господарювання. У межах функціонування кластеру стає можливим підвищення їх продуктивності, інноваційності, конкурентоспроможності, рентабельності. Кластер це інтегрована структура, яка функціонує на організаційно-економічних засадах. У статті подано організаційно-економічні основи управління кластероутворенням. Наведено узагальнену типову структуру кластеру. Розглянуто рівні кластероутворення та його складові. Запропоновано підхід до формування основи кластеру через функціональні характеристики кластероутворюючих організацій. Систематизація досвіду управління формуванням та розвитком кластерних систем дозволить знайти оптимальні шляхи реалізації ефективної промислової політики.*

Ключові слова: *Кластер, промислова політика, промислові райони, регіональний розвиток, кластероутворення.*

Постановка проблеми. Підвищення стійкості національної економіки тісно пов'язане із процесом глобалізації. Інформація щодо географічної концентрації взаємопов'язаних фірм-виробників привертає підвищену увагу через стрімке зростання регіональної економіки, зокрема Кремнієвої долини у США, Сколкова у Росії та інших промислових округів у Данії, Італії, Таїланді та Японії. Процес формування та функціонування кластерів сприяє економічному розвитку взаємодіючих підприємств, організацій та установ регіону, забезпечуючи інноваційну модель господарювання.

У «Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року України» створення кластерів позиціонується як оптимальний варіант формування ефективної промислової політики. Тому, першочергового значення набувають дослідження, що спрямовані на формування ефективної структури економіки, та включають аналіз досвіду в галузі кластероутворення.

Формування кластерів відбувається через перетворення групи компаній на промислове та соціально-економічне ядро регіону. В його створенні на різних рівнях беруть участь державні структури, приватні компанії, освітні й дослідницькі інститути, підприємства тощо. У межах функціонування кластеру забезпечується підвищення їх продуктивності, інноваційності, конкурентоспроможності, рентабельності. Систематизація досвіду розвитку кластерних систем надає можливості його практичного використання в управлінні кластероутворенням країни.

Мета статті – розкрити сутність організаційно-економічних основ управління кластероутворенням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка наукових засад формування та розвитку кластерів започаткована М. Портером. Останнім часом питання управління кла-

стероутворенням в умовах сучасної ринкової економіки досліджували науковці у різних країнах світу, зокрема А. А. Мігранян, М. П. Войнаренко, С. І. Соколенко, Д. М. Стеченко та ін.

Основні результати дослідження. Вперше регіональне об'єднання підприємств як основу економічного розвитку розглянув А. Маршалл на межі XIX-XX ст. Він дослідив «локалізовані галузі», що виявляють стійкість завдяки концентрації великої кількості малих підприємств у певному регіоні [1].

Визначення, поняття та ролі кластерів ґрунтуються на засадах розкриття сутності організаційно-економічних основ управління кластероутворенням. Перше визначення кластера належить М. Портеру: географічні кластери – це група географічно близьких взаємопов'язаних компаній та організацій, які діють у певній сфері та характеризуються спільною діяльністю і взаємодоповнюють одна одну [2, с. 205].

За А. А. Мігранян, кластер – це зосередження найбільш ефективних і взаємопов'язаних груп фірм, які успішно конкурують і утворюють «золотий перетин» (в західній інтерпретації «diamond – діамант») всієї економічної системи держави й забезпечують конкурентні позиції на галузевому, національному та світовому ринках [3].

Український науковець М. П. Войнаренко зазначає, що «кластер – це територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного розвитку регіону» [4, с. 31]. Отже, ці та інші тлумачення й описи дають підстави стверджувати: кластер – це географічна концентрація економічно пов'язаних організацій, що співпрацюють для досягнення спільної мети.

У значній частині фахових публікацій домінують твердження, що передумовою кластероутворення є близьке територіальне розміщення суб'єктів господарювання. Так, М. Портер змодельював вплив географічного розташування компаній на конкурентну боротьбу з використанням чотирьох взаємозалежних сил. Їх графічна інтерпретація представлена у вигляді ромбу (рис. 1).

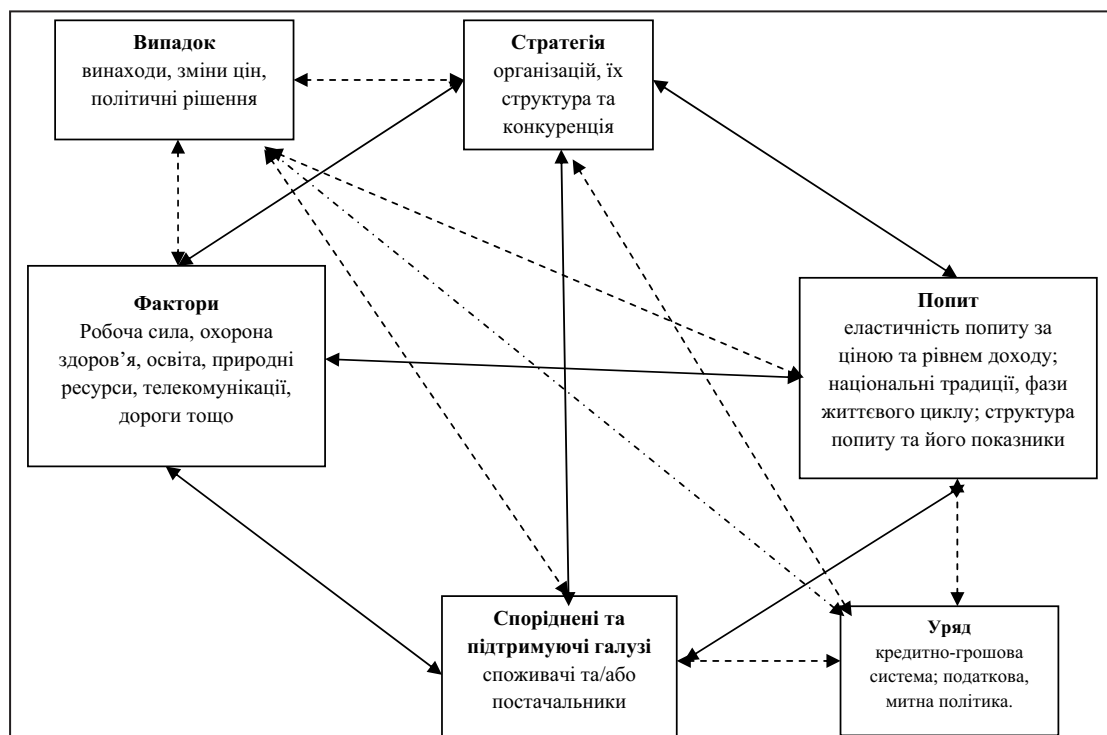

Рис. 1. 3Фактори формування конкурентоспроможних кластерів за моделлю «національного ромба» (за М. Портером).

У моделі «національного ромба» М. Портер пропонує на основі аналізу чотирьох основних факторів оцінювати конкурентні переваги галузей, закономірності їх виникнення, розвитку і занепаду кон'юнктурних хвиль. Розташування постачальників поруч з фірмами-виробниками спрощує зв'язок між ними, що веде до збільшення позитивного ефекту. Горизонтальні зв'язки між спорідненими галузями полягають у взаємодії фірм в процесі формування споживчої цінності товару або використання взаємодоповнюючих продуктів. Симбіоз відбувається у сфері розвитку технологій, виробництва, маркетингу, розповсюдження або сервісу. Учасники кластера роблять інвестиції у споріднені технології, інформацію, інфраструктуру, людські ресурси, що зумовлює масове виникнення нових фірм. Кластери Портера охоплюють ряд суміжних об'єктів, на відміну від промислових регіонів А. Маршалла, зосереджених на подібних фірмах однієї галузі.

Кожен кластер є унікальним, а специфіка залежить від умов, в яких його було створено. Формування певного виду кластеру визначається його ступенем відкритості, повноти використання ресурсів, державної підтримки провідної галузі підприємств кластероутворення тощо. Ступінь відкритості кластера визначає можливість використання внутрішніх джерел фінансування регіону. Повнота використання ресурсів впливає на стійкість об'єднання. Надійність каналів розподілу забезпечує стійкість логістичних потоків між підприємствами-учасниками кластера. Від державної підтримки провідної галузі кластера залежить спроможність захисту інтересів цього кластера, можливість отримання додаткових конкурентних переваг за рахунок взаємодії з органами влади.

Управління кластероутворенням полягає у підтримці процесів налагодження тісних горизонтальних і вертикальних зв'язків співробітництва та економічних методів впливу. Організаційно-економічні основи управління кластероутворенням визначаються наступними ланками зв'язаних дій:

- збір та систематизація інформації по регіону,
- прийняття рішення про створення кластеру,
- перетворення рішення на форми команд та контроль за їх виконанням,
- аналіз ефективності кластероутворення та коригування дій за необхідності.

Очевидно заслуговує на увагу узагальнена типова організаційна структура успішно функціонуючих кластерів. Функціональними складовими кластера є ядро (одне або декілька підприємств провідної галузі) та кластероутворюючі блоки: суміжні, допоміжні й обслуговуючі організації (рис.2).

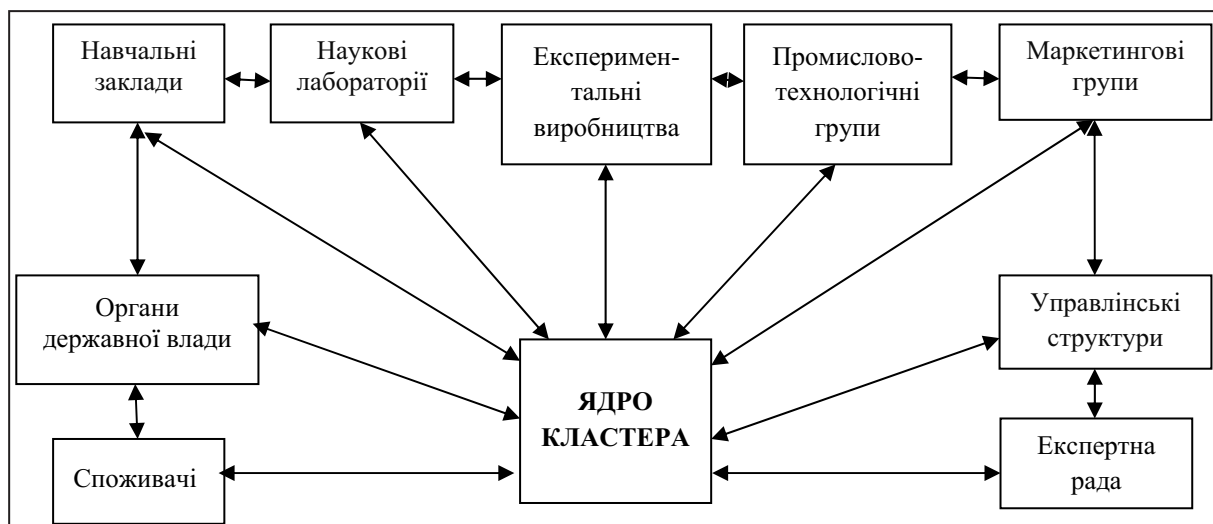

Рис. 2. Узагальнена типова структура кластеру.

У фаховій літературі виділяють наступні рівні кластероутворення: макро- (національний), мезо- (галузевий) та мікро- (рівень фірм) [5]. Для різних рівнів характерні відповідні складові кластеру (табл. 1).

Таблиця 1.
Складові кластероутворення

Рівень кластероутворення	Складові кластеру
Макрорівень	Промислові групи в межах національної економіки
Мезорівень	Постачальники
	Індустріальні і підтримуючі галузі
	Виробники товарів і послуг кінцевого споживання
Мікрорівень	Навчальні заклади
	Наукові лабораторії
	Експериментальні виробництва
	Промислово-технологічні групи
	Маркетингові групи
	Промислово-технологічні групи
	Управлінські структури
Експертна рада	

Джерело: складено автором на основі [5].

Галузі у складі промислового кластера створюють поле активної взаємодії. У межах кластероутворюючих галузей знаходяться організації, що компонують основу формування кластерів (табл. 2).

Таблиця 2.
Функціональні характеристики кластероутворюючих організацій

Організація	Функція
Наукова лабораторія	Створення нових технологій
Експериментальне виробництво	Створення промислових зразків і апробація нових технологій
Промислово-технологічна група	Здійснення серійного виробництва
Маркетингова група	Просування товару і формування стійкого попиту
Управлінська структура	Інвестування
Експертна рада	Розгляд проектів у міру їх підготовки до реалізації

Численні приклади кластероутворення свідчать про те, що на формування конкурентоспроможного кластеру потрібно близько десятиріччя. Дослідники виділяють шість стадій виникнення та розвитку кластеру [6; 7]:

1. Народження кластеру – виникнення нових географічно концентрованих компаній, які знаходяться в межах однієї виробничої стадії.

2. Агломерування фірм – утворення груп спеціалізованих постачальників, обслуговуючих підприємств та створення ринку праці.

3. Формування консультаційно-методичних установ, зокрема науково-дослідних інститутів, спеціалізованих навчальних закладів та бізнес-асоціацій.

4. Розвиток зовнішніх економічних факторів й виникнення нових місцевих організацій, приєднання фірм та висококваліфікованих працівників до кластеру, збільшення його інвестиційної привабливості.

5. Зрілість кластеру – формування нематеріальних активів у вигляді некомерційних взаємовідносин.

6. Занепад кластеру.

Державна підтримка кластероутворення відіграє помітну роль у розвинутих країнах. Питання необхідності кластеризації економіки України задекларовано у Постанові Кабінету Міністрів України від 28. 07. 2003 р. № 1174 «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки». У ній передбачено формування технологічних кластерів, передусім у найбільш наукомістких і високотехнологічних видах економічної діяльності, забезпечення оптимізації регіональних, промислових комплексів та виробничих потужностей підприємств.

Постановою Кабінету Міністрів України від 14. 05. 2008 р. «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки» було передбачено створення за участю місцевих органів виконавчої влади інноваційно-технологічних кластерів у складі науково-дослідних організацій, малих та середніх підприємств, центрів трансферу технологій тощо. У «Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року України» створення кластерів позиціонується як оптимальний варіант формування ефективної промислової політики.

Формування кластерної моделі в Україні розпочато з програми «Поділля Перший» у Хмельницькій області в 1998 р. Було апробовано кластерну модель економічного розвитку, яка втілена в ефективно працюючі кластери: будівельний, швейний (м. Хмельницький), туристичний (м. Кам'янець-Подільський) та зеленого туризму (сmt. Гриців Шепетівського р-ну). Так, швейний кластер об'єднує 24 швейні та трикотажні підприємства, будинки моделей Технологічного університету Поділля, Інституту моделювання і конструювання одягу й два ПТУ; будівельний – 30 підприємств, що загалом створили 5 тис. нових робочих місць. Дослідження показали, що наявні напрацювання стали основою для реалізації кластерної концепції регіонального розвитку у Львові, Івано-Франківську (туризм, декоративний текстиль), Полтаві, Черкасах (транспортні перевезення), Житомирі (добування та переробка каменю), Одесі (виробництво вин), Харкові (машинобудування), Рівному (деревообробка), Харкові, Севастополі та в інших стратегічно важливих областях України [8].

Доцільність кластероутворення обґрунтовує переваги для організацій, інтегрованих у кластер. Така міжгалузева структура сама створює внутрішній попит на товари і послуги у власних межах. У кластері виникає можливість більш оперативно пристосовувати виробництво проміжної продукції до потреб виробництва кінцевої продукції, що сприяє прискоренню запровадження інновацій у виробництво. Включення у склад кластера фінансових і кредитних установ покращує фінансове забезпечення виробництва, дозволяє використовувати ефективні фінансові інструменти для оптимізації розподільчих відносин та управління ризиками. В умовах кластерів можливе використання методів взаємних розрахунків через поставки товарів і надання послуг, що полегшує вирішення проблеми дефіциту грошової маси в країні [9].

Висновки. Стратегічний розвиток економіки країни залежить від рівня розвитку підприємств. Географічне об'єднання фірм та установ сприяє руху ідей і ресурсів, які необхідні для інноваційного розвитку. Дослідження показало, що такими регіональними об'єднаннями є кластери. В Україні існує досвід зі створення та успішного функціонування кластерів, тому кластероутворення набуває поширеного розвитку. Державна політика підтримує розвиток кластерів на концептуальному рівні. Потрібне подальше вивчення управління кластероутворенням з метою пошуку оптимального шляху формування ефективної сучасної промислової політики.

Список використаної літератури

1. Маршалл А. Принципы экономической науки. – М : Прогресс, 1993. – 152 с.
2. Портер М. Конкуренция: учеб. пособ. / М. Портер; пер. с англ.. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
3. А. А. Мигранян. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой. [Электронный ресурс] //Вестник КРСУ. – 2002 г. – № 3. Режим доступа: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/v3/a15.html>.
4. Войнаренко М. П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-33.
5. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
6. Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці: монографія / М. П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.
7. Посібник з кластерного розвитку. – К. : Консорціум GFA, 2006. – 38 с.
8. Михайло Войнаренко. Ентузіасти кластерної політики. / М. П. Войнаренко // Діловий вісник, № 6 (181) 2009, с. 10.
9. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відпов. ред. Ю. В. Кіндзерський. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 408 с.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF CLUSTERING

Voronkova I. Y.

Postgraduate student Department of International Economics FMM NTU «KPI».

Abstract. *The formation of clusters contributes to the economic development of cooperating enterprises, organizations and institutions in the region, providing an innovative model of management. Within the operation of the cluster becomes possible to increase their productivity, innovation, competitiveness, profitability. Cluster is an integrated structure that operates on the organizational and economic principles. The article presents organizational and economic foundations of clustering. Summarizes the typical structure of the cluster. Considered equal clustering and its components. The approach to the foundations of cluster formation through functional characteristics clustering organizations. Organizing management experience of formation and development of cluster systems to find optimal ways to implement effective modern industrial policy.*

Key words: *cluster, industrial policy, industrial districts, regional development, clustering.*

Referances

1. Marshall A. Printsipy ekonomicheskoy nauki. – М : Progress, 1993. – 152 s.
2. Porter M. Konkurenciya: ucheb. posob. / M. Porter; per. s angl. – M.: Izd. dom «Vil'yams», 2001. – 495 s.

3. A. A. Migranyan. Teoreticheskiye aspekty formirovaniya konkurentosposobnykh klasterov v stranakh s perekhodnoy ekonomikoy. [Electronic resource] // Vestnik KRSU. – 2002 g. – № 3. Rezhim dostupa: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/v3/a15.html>.
4. Voynarenko M. P. Kontsepsiya klasteriv – shlyakh do vidrodzhennya virobnitstva na regional'nomu rivni / M. Voynarenko // Yekonomist. – 2000. – № 1. – s. 29-33.
5. Sokolenko S. I. Klasteri v global'niy yekonomitsi. – K. : Logos, 2004. – 848 s.
6. Voynarenko M. P. Klasteri v institutsiyniy yekonomitsi: monografiya / M. P. Voynarenko. – Khmel'nits'kiy : KHNU, TOV «Triada-M», 2011. – 502 s.
7. Posibnik z klasterного rozvitku.- K. : Konsortsiy GFA, 2006. – 38 s.
8. Mikhaylo Voynarenko. Yentuziasti klasternoy politiki. / M. P. Voynarenko // Diloviy visnik, №6(181) 2009, s. 10.
9. Promisloviy potentsial Ukraїni: problemi ta perspektivi strukturno–innovatsiynikh transformatsiy / Vidpov. red. YU. V. Kindzers'kiy. – K. : In-t yekonomiki ta prognozuvannya NAN Ukraїni, 2007. – 408 s.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ КЛАСТЕРООБРАЗОВАНИЕМ

Воронкова И. Ю.

Аспирант кафедры международной экономики ФММ НТУУ «КПИ».

Научный руководитель: доктор экономических наук, профессор Стеченко Д. М.

Аннотация. *Процесс формирования кластеров способствует экономическому развитию взаимодействующих предприятий, организаций и учреждений региона, обеспечивая инновационную модель хозяйствования. В рамках функционирования кластера становится возможным повышение их производительности, инновационности, конкурентоспособности, рентабельности. Кластер это интегрированная структура, которая функционирует на организационно - экономических началах. В статье представлены организационно - экономические основы управления кластерообразованием. Приведена обобщенная типовая структура кластера. Рассмотрены уровни кластерообразования и его составляющие. Предложен подход к формированию основы кластера через функциональные характеристики кластерообразующих организаций. Систематизация опыта управления формированием и развитием кластерных систем позволит найти оптимальные пути реализации эффективной промышленной политики.*

Ключевые слова: *кластер, промышленная политика, промышленные районы, региональное развитие, кластерообразование.*